

(Dəvri 3-cü sahifədə)

Biz bilmədiyimiz say-nəsbə bəli yəqin, o cümlədən de ikən yazıldığı qəvənin məhəyyəti haqqında heç nə məlum deyil.

Yəni, dinin insanlara təqdim etdiyi Allahı qəbul etməmişiz?

– Mən yarıdici qüvvə anlayışını din pizmasından dəriam. Yarıdici qüvvə haqqında de var. Onu qeyri-məlum qüvvə de adlandırmış olu.

Çox gözəl. Kəinat isə çox azamətli, əcirənəq və həddindən artıq genişdir. O yarıdici qüvvə varsa, kəinatın hansı nöqtəsində qərarlaşır?

– Bu sual da xoşuma gəlir. Sinqulyar nöqtədən başlayıb partlayış mədəni qəbul etsək, dəyərli bəzi ki, kəinat bütün istiqamətlərə kürə kimi genişlənir. Biz də bu kürənin içindəyik. Müasir kosmik eksperimentlərə məlum olub ki, de bəzi həmin kürənin içindəsi mədəniyin yüziz 5-6 fəzcin bəzi ki, onu hiss edirik. Qənatını isə nədən bəzi oluduğunu bilmək. Ancaq onu müvəzəduju sübut oluq: nən. Həmin o məlum olmayan materiyanın iki hissəsi var: qara enerji və görünməyən maddə. Bizim qara enerji haqqında heç bir məlumatımız yoxdur. Bir onu bilirik ki, kəinatı təcilə genişləndirən qara enerjidir. Digəri isə görünməyən maddədir. Məncə bu məsələlərə bəzi çox böyük keşiflər gözləyir. Həmin yarıdici qüvvə ələ kəinat idarə edir, demək onun hər yerində olduğunu təs tərk olmur.

Bəzi başqa düşümk ki, yarıdici qüvvə o qara enerjinin işığıdır?

– Kəinatın yerləşən iki partiyası arasında nə qədər çox enerji əlinsəyib belə, bir müddət sonra o yavaşlən və həmin nöqtədə – geniş qaytmaqlı ol. Ancaq hər şey tərsinə baş verir. 14 milyard ildir ki, Kəinat genişlənməkdə davam edir. Ən maraqlısı isə odur ki, itələli genişlənir. Demək, qənatıyının təbii zəmi zəmi olan anlı-anlı partiyası var. Qənatıyının təbiiyinə oynayan qüvvə qara enerjidir. Onun məhəyyəti nədən ibarətdir, bilmək. Ancaq qara, görünməyən maddə bir de fəzcin o, qənatıyısına qarınlaşma təbədir. Dəni isə kəinatı qüvvə haqqında nədə məlumatımız yoxdur. Enerjinin təbii aydın olandan

sonra mümkün olacaq. Yaşayacağı görə.

Bir çox alim qənatıyında yarıdici qüvvənin varlığını haqqında müxtəlif bir qənaətə gəlmiş. Əlmi araşdırmalar genişləndikcə və bunun nəticəsində daha mürəkkəb suallar yarıdici qüvvə, yarıdici qüvvənin varlığını. Siz de qənatıyında əli bir süpürən olduğunu inanırız, yoxsa sonradan qənatıyını düşündükdür?

– Mən gənç vaxtda İslamın varlığını inanırdım. Ləkin

mənəviyyat və davranış kodeksindən daha çox qəbərilib və böyük əksəriyyət məhz bu hissəni təs qənatıy və onun üzərində davam.

Siz mənim sualına cavab verməkdiniz. Quranda astrofizika üçün maraqlı olan nüfəsdir nədir? Məsələn, Quranda kəinatın genişlənməsində dairə var. Elm de bunu sübut edir. Bu, siz üçün maraqlı deyir? Buradan başlayaraq, dəyərli bəzi ki, haqqıq Quran ilahindən gələn kitabdır? Çox xahiş

her cür hadisələrin şahidi oluq. Bir de görürük ki, ədalətə hərəkət edən bir insanın özü olmasa da, yaxınları bunun cavabını alır. Bəzi şeylər deməyə imkan verir. İdarə edən bir qüvvə mövcuddur. Təvəssül ki, buna sübut yoxdur və bu həmişə belə olmur. Yeni qənatıyınluq yoxdur, vəsə de halə biz onu tapma bilməmişik. Yarıdici qüvvənin mövcudluğuna inam hissəni ancaq əsəy sövü edir, o qüvvənin təbiiyərini başa düşməyə qabili

enerjisi 1000 illik dövrlərdə deyir. Bu, Yerdəki qlobal iqlim dəyişiklikləri barədə izahdır. Yerini son buzlama dövründə 2-3 min illik dövrəyə istisna qənatıyında oluq. Bunları bəzi qüvvə fəzcinə bağlı oluq vəzə oluq. Bu fəzcinə yarıdici qüvvəni müdəni bəzi qurmuş. Digər qüvvənin dəyərli bəzi qurmuş. Amerika və Rusiya jurnallarına çap oluq. Əsə tədqiqat istiqamətində Günəş və digər kosmik plazma müxtəlifində dəyərli təbiiyərini.

Alimlər deyir ki, qlobal istisna baş verir. Yeni nə gözləyirik? Buzlaşma yoxsa istisna?

– Qlobal istisna dəyərli bəzi bağlı alimlərin fikri tən yan bəzi. Bəzi kimi astrofiziklər hesab edir ki, bu, təbii periodik hadisədir. Digərini insan tərəfindən atmosfərə atılan tullantılardan – pirkəlmənin istisna effekti yaradıq. Yerini əsas götürür. Hər iki tərəfin öz sübutları var. Təbi ki, hər iki faktır rol vardır. Mənim fikrimə, son istisna birinə mexanizmi daha çox bağlıdır.

Məsələn süni peykərdən aparılan müşahidələr göstərir ki, Qreynlandiya buzlaşma sürətlə enir, okeanın səviyyəsi tədricən qəbzir. Bunun nəticəsi açıq ola bilər. Çox qəbzə insan migrasiyasına genişləni bilər. Yaşın ki, okeanların səviyyəsi qəbzə sahil şəhərlərinə su altında qoya bilər. İstisna çox sürətlə gəlir. İqlim qlobal və lokal dəyişmələr olu. İqlim istisna çox güman ki, lokaldir. Son buzlama dövrü 10 min il bundan əvvəl bəzi. İndi istisna dövrüdür. Buzlaşma dövrünün parısında de istisna qənatıyında oluq. Düşünürəm ki, istisna atmosfərə atılan tullantılarda yox, bəzi qənatıyında daha çox bağlıdır.

Nəmiş müəllim, Günəş sisteminə hər bir planetin öz orbiti var. Nə zamanə ola bilər ki, bir planet başqa bir planetin orbitinə keçsin?

– Bəzi bəzi okean qəbzə vardır. Hər şeyi Günəşin qənatıyısına təyin edir. Planetlər özəri de bir-biri cəzə edir, bəzi hər şey tarazlıqdadır. Qənatıyısına olan etə taraz vəziyyətdə saxlayıb ki, bir planet başqaşə loqunması mümkün deyil. Buna Güneşin inqam verir.

ASTROFİZİKA XALIQIN VARLIĞINA İNAMI GÜCLƏNDİRİR

astrofizika elmində ədəm gəlmiş, yarıdici qüvvənin olmasına dair inam güclənir. Əvvəllər qənatıyız ateistlik idi. Hər şey dəyişdi. Ancaq yarıdici qüvvə haqqında təsəvvürümüz əli başqadır.

Astrofizika əlmi ilə məşğul olanlar Quranda da oxuyur. Siz de oxuyunuz?

Bəli, təvəssül və interpretasiyaların oxuyunuz.

Quranda astrofizika üçün lazım olan bir maraqlı varmı? Yoxsa din sərf məvəziyyəti tənzimləyən bir konstitusiyadır?

– İnsana zəka ələ-bələ verilib. İnsana zəka ona görə verilib ki, o, yarıdici qüvvəni məşğul olu. Əzəl təbiiyin fəzcinəyində. Quranda əlmi bilmənin olmağı fəzcinə hər həmişə ilmi sübutdur. Ləkin bəzi o vaxt əlmi sayılır ki, bəzi olub vəzəy yollarla təbiiyərində yoxsaya bəli. Bu kitabdan

ediram, səmimi cavab verir.

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

Bəzə yarıdici qüvvəni oxuyuruz? Məsələn, adl həyatımızda

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

Bəzə yarıdici qüvvəni oxuyuruz? Məsələn, adl həyatımızda

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

Quranda astronomik faktlar çoxdur. Orada göyün yeddə qatı anlayış var. Əlbəttə ki, onlar məcazi mənasıdır. Quranda kəinatın, atomun, Yerini quruluşu haqqında məsələlər var. Ləkin bütün bunlara o vaxt dəqiq yətilir ki, onlar artıq əlmi sübut oluq. Qurani bir dəfə oxumaqda onu başa düşmək çətinidir. Çünki Quran çox xəlmiş bilikləri külliyyatından ibarətdir. Onun əlm adlarıdır – faktlar və astro-nomların süsüli tədqiqatına ehtiyac var. Məncə çox maraqlı oluq. müasir biliklərin fəzcinəyində. Qənatıyız bu günə gəldik, nə tədqiqatı artıq tapıb və yeni nə ilmi sübutdur. Bütün bunlara baxmayaraq, mənə əli gəlir ki, Quran özünəqədərki sivilizasiyalarda əlmi edilmis bilgilərin xəlmiş toplu-sudu.

ASTROFİZİKA XALİQİN VARLIĞINA İNAMI GÜCLƏNDİRİR

(Əvvəlki 3 və 4-cü səhifələrdə)

- **Amma tarazlıq varsa, onun pozulması ehtimalı da var axı!**

- Tarazlıq o vaxt pozular ki, Günəş sönsün, bu isə çox yavaş proses olduğundan tarazlıq həmişə bərpa olunur. Tarazlığı pozan digər səbəb bizim qalaktikanın digəri ilə toqquşması ola bilərdi.

- **Keçək rəsədxananın fəaliyyətinə. Açığını deyim ki, çox tənqidlər eşdidim.**

- Nə deyirlər ki?

- **Məsələn, ortaya elmi tədqiqatlar qoyulmur, dünya arenasına çıxə bilmir.**

- Rəsədxananın fəaliyyətini tənqid edənlər düz edirlər. Təsəvvür edin, bizim 60 illik tariximiz var. Sovetlər dövründə Şamaxı rəsədxanasının çox parlaq

tarixi olub. Bura gəlməyən kosmonavt qalmayıb. Çox böyük alimlər, Nobel mükafatçıları burada olublar, böyük simpoziumlar keçirilib. Nəticədə bizdə astrofizika üzrə məktəblər formalaşmağa başlamışdı. Astronomlar nəslə yetişirdi. Çox dəyərli elmi nəticələr əldə edilirdi. SSRİ dağılıandan sonra bizdə astrofizika elmi çox sürətlə genişlənməyə başladı. Bunun həm subyektiv, həm də obyektiv səbəbləri vardır. Sovetlər burdan gedəndən sonra öz aramızdakı intriqalar elmi məktəbləri məhv elədi. Nəzəri tədqiqatların üstündən xətt çəkildi. Eksperimental baza sürətlə zəiflədi. Elmi işçilərin maaşı azaldı. Müəssisədən kədr axını gücləndi. Hal-hazırda da Rəsədxanada elm SSRİ vaxtındakı potensialından qat-qat aşağıdır. Buna görə də tənqidlər düzdür, ancaq bu tənqidlərdən təəssüflər

olsun ki, vaxtında düzgün nəticə çıxaran olmayıb.

- **Siz direktorsunuz. Niyə inkişaf etdirmirsiniz?**

- Məni bu vəzifəyə yenice təyin ediblər. Çox cəhd edə bilmərəm. Astronomiya ümumbəşəri elmdir. Ayrıca bir elmi mərkəzdə o inkişaf edə bilməz. Eksperimental baza - həm yerüstü, həm də kosmik, çox bəha olduğundan dünyada elmi mərkəzlər öz güclərini birləşdirirlər. Ancaq bu cür yeni nailiyyətlər əldə edilə bilər. Kosmik era artıq çoxdan başlayıb - 60-cı illərdən. Buna görə də biz real inkişaf etməyimiz üçün dünyanın elmi mərkəzlərinə qoşulmalıyıq. Bunun üçün yaxşı alimlərimiz və eksperimental bazamız olmalıdır. Amma bizim nailiyyətlər də var, illik hesabatlar veririk. Günəş-Yer əlaqələri fizikası üzrə işlər görülür. Sonra planetlər, qalaktika

kalar fizikasına dair işlərimiz var. Bu yaxınlarda qalaktikaların güclü dəyişməsi ilə bağlı ABŞ-a 3 astronomik teleqram göndərdik. Keşf səviyyəsində nəticədir. İlk dəfə rəsədxanada qalaktikaların sürətlə dəyişməsi təsbit olundu. Kanadanın Monreal Universiteti ilə birgə yerüstü və kosmik eksperimentlərdə kompleks tədqiqat proqramı həyata keçirilir.

Polşanın Kopernik Universiteti ilə ulduzlararası mühitdə görünməyən maddənin təbiəti ilə bağlı işlər görülür. Rusiyanın elmi mərkəzləri ilə, İsrail və digərləri ilə elmi əlaqələnmiz sürətlə genişlənir. "Azərkosmos"la birgə işlər görmək üçün planlı iş gədir. Bundan başqa biz yeni şöbə yaratmışıq. Nəzəri astrofizika və kosmologiya şöbəsi. Bu şöbədə kainatın quruluşu ilə bağlı ciddi tədqiqatlara başlamışıq.

Elm qazeti- 2016.- 12 avqust.- S.3, 4, 5.